

РОЗДІЛ II

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ ПСИХОПЕДАГОГІКИ (ОЛІГОФРЕНОПЕДАГОГІКИ)

Аврамчук Юлія Юріївна

магістрантка спеціальності 016 Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С Макаренка

Науковий керівник - **Прядко Л. О.** канд. пед. наук, доцент.

ПСИХОЛОГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті висвітлено проблему психологічних властивостей та характерних особливостей мислення дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями. Охарактеризовано, що у дітей з такими особливими потребами гальмуються пізнавальні процеси: пам'ять, сприйняття, мислення, спостерігається недорозвиток мовлення та моторики. Акцентовано на тому, що у дитини з інтелектуальними порушеннями відсутня або дуже збіднена основа, на якій розвивається мислення. А саме несформовані наочні та слухові уявлення, обмежена ігрова діяльність, предметні дії, недорозвиток мовлення. Встановлено, що мислення дітей з інтелектуальними порушеннями характеризується несформованістю усіх розумових операцій, зниженням активності розумових процесів, неусвідомленістю та хаотичністю дій у процесі вирішення завдань, конкретністю, ситуативністю та ін.

Ключові слова: дитина з інтелектуальними порушеннями, мислення, операції мислення, психологічні властивості.

Avramchuk Julia Yuriyivna

Master's student majoring in 016 Special Education
(Oligophrenic Pedagogy. Speech Therapy)

Sumy State Pedagogical University
AS Makarenko University

Pryadko L. O. – Candidate of Pedagogical sciences

PSYCHOLOGICAL PROPERTIES AND FEATURES OF THINKING OF CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

The article highlights the problem of psychological properties and characteristics of thinking of preschool children with intellectual disabilities. It is characterized that children with such special needs inhibit cognitive processes: memory, perception, thinking, there is an underdevelopment of speech and motor skills. Emphasis is placed on the fact that a child with intellectual disabilities lacks or is very impoverished the basis on which thinking develops. Namely, unformed visual and auditory representations, limited game activity, objective actions, speech underdevelopment. It is established that the thinking of children with intellectual disabilities is characterized by underdevelopment of all mental operations, decreased activity of mental processes, unconsciousness and chaotic actions in the process of solving problems, specificity, situationality, etc.

Keywords: child with intellectual disabilities, thinking, operations of thinking, psychological properties.

Постановка проблеми. На сучасному етапі становлення інклюзивної освіти в Україні питання успішної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у соціальну дійсність є надзвичайно гострим. В умовах реформування та модернізації освітянської галузі все більшого значення набуває вирішення завдання інтеграції дітей з інтелектуальними порушеннями у заклади дошкільної освіти. Зокрема, потребують уваги теоретично-методичні засади організації освітнього процесу для дітей старшого дошкільного віку. Науково обґрунтована корекція мислення дітей даного віку, цілісний психолого-педагогічний супровід їхнього розвитку здатні забезпечити створення міцного підґрунтя та передумови становлення навчальної діяльності та успішної соціалізації. На перший план також виходить потреба формування кардинально нового ставлення й підтримки такої дитини на етапі дошкільного дитинства у виховному процесі. Педагоги, що здійснюють компетентний супровід дитини старшого дошкільного віку з особливостями інтелектуальної сфери, повинні володіти знаннями психологічних властивостей та особливостей її мислення.

Аналіз досліджень і публікацій Принципи корекційної роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями було закладено в працях психолога Л. Виготського та знайшли своє продовження в дослідженнях О. Граборова, Г. Дульнєва, І. Єременка, Л. Занкова, В. Лубовського, В. Синьова, І. Соловійова, Ж. Шиф. Мета, зміст, методи та форми навчання та виховання дітей з інтелектуальними порушеннями стали предметом вивчення науковців, як от: В. Бондар, Л. Вавіна, О. Гаврилов, І. Дмитрієва, І. Єременко, М. Козленко, Н. Коломинський, М. Матвєєва, Г. Мерсіянова, С. Миронова, Т. Сак, В. Синьов, Н. Стадненко, М. Супрун, К. Турчинська, О. Хохліна, Д. Шульженко та ін. Теоретико-практичні аспекти досліджень у галузі спеціальної дошкільної педагогіки і психології щодо впливу раннього розвитку інтелектуального компоненту на подальше навчання дітей з особливими потребами у школі досліджували Л. Венгер, Г. Вигодська, О. Катаєва, І. Кузава, Є. Леонгард, Є. Стребєлева, М. Шеремет та ін. Висновки науковців доводять, що рання діагностика відхилень у розумовому розвитку в період дошкільного дитинства є актуальною, оскільки розкриває багато потенційних можливостей для попередження інтелектуальних порушень та організації комплексної корекційної психолого-медико-педагогічної реабілітаційної роботи, що сприятиме найбільш адекватній соціальній адаптації та інтеграції таких дітей.

Метою статті. є з'ясування психологічних властивостей та особливостей мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальні порушення – це група патологічних станів, що характеризується розладами системної взаємодії між інтелектуальною та афективними сферами пізнавальної діяльності дитини, що виявляється в загальному психічному недорозвитку з домінантним інтелектуальним дефектом та ускладненнями в соціальній адаптації. У дітей з інтелектуальними порушеннями затримується становлення мислення. Мислення є найбільш узагальненою та опосередкованою формою психічного відображення, що встановлює зв'язки та відношення між об'єктами, які пізнаються.

Розвиток мислення у дошкільному віці відбувається поступово, у процесі предметно-маніпулятивної діяльності та спілкування, засвоєння суспільного досвіду. Послідовними етапами становлення мислення є наступні: 1) наочно-дійове – спирається на безпосереднє сприйняття предметів, реальне перетворення в процесі дій з предметами; 2) наочно-образне – характеризується опорою на уявлення та закарбовані у пам'яті образи; 3) словесно-логічне мислення – втілюється у поняттях, логічних конструкціях із застосуванням мовних засобів. Отже, мислення дитини проходить становлення від конкретних образів до понять, що позначаються словом.

Спираючись на висновки вчених, охарактеризуємо мислення дитини з інтелектуальними порушеннями. Психологічними властивостями дітей дошкільного віку з нормальним онтогенезом є креативність, ініціативність, самостійність і відповідальність, довільність, свобода поведінки й безпека, самосвідомість та самооцінка (А. Богуш) [1]. Однак діти із інтелектуальними порушеннями відрізняються загальмованим розвитком всіх пізнавальних процесів та активності в засвоєнні нових знань. І. Войтюк зазначає, що у дітей з інтелектуальними порушеннями спостерігається зниження темпів розвитку сприймання, їм характерна загальмована ініціативність, пасивне сприйняття дійсності, заниженість пізнавальних мотивів, вони мають слабо сформовані процеси мислення (аналіз і синтез), а переважним видом є наочно-дійове мислення. Самостійність також загальмована, передусім навички самообслуговування знаходяться на стадії формування, а предметні дії характеризуються не сформованістю та недосконалістю. [2]. Діти з інтелектуальними порушеннями мають труднощі у регуляції поведінки,

доланні перешкод, завершенні розпочатої справи, у них не виникає потреби в управлінні своєю поведінкою.

У ряді наукових праць (С. Рубінштейн [4], В. Синьов [5], Н. Стадненко [6] та ін.) зауважено, що у дитини з інтелектуальними порушеннями спостерігається дуже низький рівень розвитку мислення, що пояснюється особливостями нервової діяльності дітей та нерозвиненістю мовлення. Дитина погано сприймає звернене мовлення дорослих, зміст казок, оповідань, не може брати повноцінну участь в ігровій діяльності. Уявлення про навколишній світ збіднені, різноманітні об'єкти втрачають у свідомості таких дітей оригінальність, індивідуальність, стають схожими. С. Рубінштейн робить висновок про те, що бідність наочних та слухових уявлень, суттєво обмежені ігрова діяльність, предметні дії, погано розвинене мовлення – позбавляє дитину з інтелектуальними порушеннями тієї необхідної бази, на якій повинно розвиватися мислення [4].

На думку Я. Шевцевої, яка досліджувала особливості порушень психомоторного розвитку дітей, основними характерними ознаками вищої нервової діяльності дітей з порушенням інтелекту є наступні:

1. Слабкість процесів збудження і гальмування, оскільки слабкість замикальної функції кори головного мозку ускладнює формування нових умовних зв'язків, що є причиною повільного темпу навчання; слабкість активного внутрішнього гальмування обумовлює погану якість диференціювання умовно-рефлекторних зв'язків.

2. Часта поява охоронного гальмування.

3. Інертність нервових процесів.

4. Порушення взаємодії першої й другої сигнальних систем [3].

Розглядаючи особливості мислення дітей з інтелектуальними порушеннями, І. Войтюк вказує, що пізнавальна сфера цих дітей характеризується наступними ознаками: порушення усіх розумових операцій (більшою мірою, абстрагування, узагальнення); зниження активності розумових процесів, не активність у пошуках рішення, байдужість до результату та процесу вирішення навіть ігрової задачі; недорозвиток мовлення; формування мислення в умовах неповноцінного чуттєвого пізнання; обмеженість практичної діяльності; найбільш збережений вид мислення – наочно-дійовий; неусвідомленість та хаотичність дій у процесі вирішення завдань; некритичність мислення; слабка регулююча роль мислення; низька мотивація розумової

діяльності; значне відставання у темпі розвитку; погана орієнтація у просторі, можливість оцінки властивостей предметів та відношень між ними; конкретність та ситуативність мислення; слабкість узагальнень; відсутність можливостей вирішення наочно-образних задач [2].

Ґрунтовну характеристику пізнавальної діяльності дітей з інтелектуальними порушеннями дає академік В. Синьов. Він переконує, низький рівень продуктивності та застиглість пізнавальної діяльності дітей з інтелектуальними порушеннями зумовлена інертністю та сповільненістю перебігу нервових процесів, що спричинює низьку продуктивність та застиглість пізнавальної діяльності дітей з порушенням інтелектуального розвитку [5]. Це обумовлює не сформованість операцій мислення (аналізу і синтезу) у дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

Діти з інтелектуальними порушеннями швидко втомлюються від роботи, що потребує інтелектуальних зусиль. І, навпаки, тривалий час можуть виконувати нецікаві, монотонні завдання без залучення інтелектуальних зусиль. Часто не в змозі знайти раціональний шлях вирішення проблеми, оскільки мислення характеризується застиглістю. Дітям з інтелектуальними порушеннями характерне критичне мислення, а його ситуативні прояви пов'язані з тим, що ці діти можуть виділити лише ті властивості предметів та явищ, дію яких можуть певним чином відчутти. Не критичність мислення призводить до того, що діти з інтелектуальними порушеннями не помічають допущених помилок. Пізнавальні інтереси у них не сформовані, діти рідко звертаються до дорослих із запитаннями, їм властива психічна пасивність.

Операційний аспект мислення дітей з інтелектуальними порушеннями відрізняється бідністю і непослідовністю сформованості аналізу як операції мислення. Дошкільники з інтелектуальними порушеннями часто плутають істотні ознаки предметів з другорядними. Мисленнєва операція синтезу у них також недостатньо розвинена. Діти з інтелектуальними порушеннями можуть отримати неповне, неточне уявлення про предмет та неправильно поєднати ознаки даного предмету. У нормальному онтогенезі на основі операцій аналізу та синтезу розвивається операція порівняння (виділення спільних та відмінних ознак предметів та явищ), однак дітям з інтелектуальними порушеннями операція порівняння дається з великими труднощами. Вони не можуть сформулювати критерії порівняння, виділяють малу кількість відмінностей між подібними предметами та явищами, подібність приймають за тотожність.

Таким дітям легше визначати ознаки відмінності, ніж ознаки подібності. Усі проаналізовані операції дітей з інтелектуальними порушеннями (аналіз, синтез, порівняння) відрізняються хаотичністю. Але найбільшою мірою у дітей з інтелектуальними порушеннями виражений недорозвиток мисленнєвих операцій на абстрагування (виокремлення істотних ознак предмета) та узагальнення (об'єднання предметів та явищ, що мають істотні спільні ознаки, до однієї категорії). Н. Стадненко [6] виділяє чотири рівні узагальнень у дітей з інтелектуальними порушеннями: нульовий; ситуативний, узагальнення-угрупкування, понятійне узагальнення. В. Синьов наголошує, що «...дитина, яка володіє понятійними узагальненнями, при ускладненні завдання «сповзає» на примітивніше ситуативне. Таким чином, усі названі рівні узагальнення можна спостерігати в одній дитини, але в різних ситуаціях» [5, с. 200].

Висновки. Отже, мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями вирізняється такими особливостями: не критичністю і ситуативністю, слабкою сформованістю операцій аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення. Найбільш збереженим видом мислення у цих дітей є наочно-дійове. Крім того, базові психологічні властивості особистості, такі як креативність, ініціативність, самостійність і відповідальність, довільність, свобода поведінки й безпека, самосвідомість та самооцінка, які характерні для дошкільника з типовим розумовим розвитком, не є сформованими у дитини з порушенням розумового розвитку.

Перспективами дослідження є практичне розроблення діагностики та психолого-педагогічного супроводу дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку із врахуванням охарактеризованих психологічних властивостей та особливостей мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі. Монографія. Київ : Видавничий Дім "Слово", 2008. 272 с.
2. Войтюк І. В. Корекція мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами нетрадиційної зображувальної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 «Корекційна педагогіка». Київ, 2020. 18 с.
3. Дегтяренко Т. В., Шевцова Я. В. Діагностика та корекція психомоторних порушень у розумово відсталих дітей. Одеса : ВМВ, 2015. 216 с.
4. Рубинштейн С. Я. Психология умственно отсталого школьника. Москва : БИНОМ, 2016. 262 с.

5. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник. Частина II. Навчання і виховання дітей. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 224 с.

6. Стадненко Н. М., Матвеева М. П., Обухівська А. Г. Нариси з олігофренопсихології. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2002. 200 с.

Бартлевич Юлія Миколаївна

магістрантка спеціальності 016 Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
Науковий керівник – Дегтяренко Т. М., д. пед. н.,
професор

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті висвітлено особливості фізичного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями. Підкреслено вплив систематичного виконання адаптивних вправ на фізичний розвиток осіб зазначеної категорії. Проаналізовано новітні дослідження з проблеми та вказано найбільш характерні для цієї категорії дітей порушення фізичного розвитку. Наголошено на необхідності систематичних занять фізкультурою і спортом, урахування особливостей психофізичного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями.

Ключові слова: фізичний розвиток, діти з порушеннями інтелектуального розвитку.

Bartlevych Yuliya Mykolayivna

Master's student majoring in 016 Special Education
(Oligophrenopedagogy. Speec Therapy)
Sumy State Pedagogical Makarenko University
Supervisor - Dr. Ped. Science, Professor T.M. Degtyarenko

PHYSICAL DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISORDERS

The article highlights the features of physical development of children with intellectual disabilities. The influence of systematic performance of adaptive exercises on physical development of persons of the specified category is emphasized. The latest research on the problem is analyzed and the most characteristic for this category of children disorders of physical development are indicated. Emphasis is placed on the need for regular physical education and sports, taking into account the peculiarities of psychophysical development of children with intellectual disabilities.

Keywords: physical development, children with intellectual disabilities.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні склалася критична ситуація зі станом здоров'я населення, а особливо дітей та підлітків. Дані педагогічних та медичних обстежень школярів свідчать про те, що за період навчання, здоров'я дітей погіршується у 4-5 разів. Серед причин, які впливають на погіршення психічного й фізичного стану учнів – 21% становлять фактори внутрішнього